

összhangban, aminek következtében az *Iketánia* nem csupán a valóság karikatúrája lesz, hanem, mivel az antiutópia bejáratott kelléktárát se veszi igazán komolyan, bizonyos értelemben a műfaj paródiája is egyúttal. Üzenete is e paródiaszerűség révén jut kifejezésre.

De hát ezért is válik kellően üdítő könyvvé, könnyű kézzel írt írói *capricció*vá. Irodalmunk igényesen játékos kis mazsolájává.

VARGA Zoltán

LEBONTOTT PRÓZA

Hornyik György: *Bontás*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1987

Aki a kritika elolvasása előtt ismerte már, olvasta Hornyik György karcsú kötetét, a *Bontást*, s még jól emlékszik a száz oldalt sem kitevő könyv tizenhét novellájára, egyszerű történetek, könnyen megjegyezhetőek, nyilván meglepődik, hogy elsősorban az alábbi mondatot elemeli ki, tartom a könyvecske legszebb részletének: „Kint, az ajtóréfa fölül egy vakolatdarab hullott a kopott téglajárdára.” S joggal lepődik meg, mert Hornyik György novelláit valóban nem efféle egyszerre valós és jelképes mondatok jellemzik, történeteiben nincs semmi emeltség, költői lebegés, szimbolikus tágitás, hanem csupa valóságos élethelyzet, s ennek megfelelően csupa szikár, félreérthetetlen egyértelmű mondat sorakozik, végtelenül, már-már csontvázra emlékeztető ésszerűséggel, csupaszon. Ha ez igaz, s kétségtelenül az, akkor meg miért okvetetlenkedik a kritikus, kérdezhetné az olvasó, mért emeli ki azt az egy mondatot, miért tetszik neki leginkább, amely szerinte más, mint a többi, legalábbis mint a legtöbb novellabéli mondat. Nem azért, mert más, hanem azért, mert úgy érzem, több, mint a többi mondat: valóság is, és irodalom is.

Ez a mondat, illetve az ilyen típusú, karakterű mondatok hiánya felel fel, a *Bontás* novellái miért maradnak önmaguk, saját lehetőségük szintje alatt, miért csak — esetleg — szakasztott valós történetek, s nem irodalommal formált valóságként állnak előttünk.

Nem először találja magát szembe a kritikus azzal a feladattal, hogy hiányérzetéről kell számot adnia, azt kell megfogalmaznia, ami megítélése szerint hiányzik a könyvből, az íróból ahhoz, hogy a mű, a műve telivé irodalommal váljék. A *Bontás* és Hornyik György esete mégis rendhagyónak tetszik. Látszólag ugyanis minden rendben volna a kis kötet novelláival. De csak látszólag. Megejtően romos életek története sorakozik fel a könyv lapjain, sőt kellően figyelmet ébresztően súlyosak, ha fokozni lehet, tragikusak ezek a kivétel nélkül köznapi esetek.

Az író nem ködösít, egyetlenegyszer sem bonyolít feleslegesen, nem terheli a történeteket zavaró, figyelmet elvonó, felesleges mellékszálakkal. S mindegyik novella simán, gördülékenyen halad célja, a tragikus poén felé. Szinte csak tömondatokat használ az író. Nyelvtanilag is pontos, hibátlan mondatok ezek. Mert rögzítenek, helyszínt, situációt, szereplőket, viszonyokat, a szereplők beszédét. Itt minden olyan, mint az élet. S mégis, mindentől, életszagtól függetlenül művészileg nem érzem ezeket a novellákat hiteleseknek, igazaknak, erőteljeseknek.

Ha azt mondjuk, egyszerű történetek ezek, azonos vagy nagyon hasonló témák ugyanúgy mezírva, akkor esetleg azt sugallnánk, hogy egy világ körvonalazódik előttünk, egy autentikus közeg, felismerhető szereplőkkel, létező problémákkal, jellemző írói eszközökkel. Holott, ez is csak látszat. Hornyik György szereplőit ugyanis kétféle szándék vezeti egymáshoz, más, ha fiatalok, más, ha idősek. Ha fiatalok, akkor azért mennek — az idősebbekhez, szüleikhez —, hogy ellentmondást nem tűrő hangon és módon közöljék velük: cseréljünk lakást, a tietek jobb, szebb, komfortosabb, de már öregek vagytok, minek nektek ez a flanc (*Lakáscsere*), vagy: bontsuk le, fater, a folyó parti szerszámcsobdét, a felesleges szerszámokat adjuk el, s építsünk a helyére egy emeletes víkendházat (*Bontás*). A téma szélsőséges változatai: amikor a rotációtól rettegő politikus nemcsak hogy meglátogatni nem megy idős és beteg anyját, hanem még a temetésére se utazik el, látogatóba a titkárnőjét, a koporsóhoz a sofőrét küldi el (*A politikus*), és amikor a fiatalasszony önzetlen segítséggel, rendszeresen látogatja az erre rászoruló öregeket (*Pusztuló öregek*). Ha idősek a látogatók, akkor éppen ezért a csöppnyi szeretetet mutató kis törődésért, gondoskodásért mennek a fiatalokhoz, mondjuk, fürdés ürügyén, de éppen rosszkor, egy délelőtt, amikor a fia vendégeket vár, s idős anyja nemcsak alkalmatlan, hanem kellemetlen is lehetne az egyetemről meg a Pestről jött tanárok előtt (*Lélegzésszünet*). Nem csoda tehát, ha anyji halál, öngyilkosság történik a novellák végén. Az egyik legjobb novella, az *Akasztás* háborúból hazatérő partizánja, Branko csak figyelmezteti testvérét, amikor nyakába hurkolja a kötelet, mert ez nem akarja visszaadni a fajúbeli magyaroknak, németeknek a tőlük elvett ágyneműt, zsírt, szerszámokat. („Hát ezért harcoltunk, mi? Ezért kaptam én tüdőlövést, mi? Nem a mi fajtánk? Nem, persze hogy nem. De szomszédom már harminc éve, érted?”) A már említett *Lakáscserében*, az apa menekül öngyilkosságba, mert lánya kívánságát sem megtagadni, sem teljesíteni nincs ereje. A *Takarításban* a kórházból hazahozott beteg abból tudja meg, hogy menthetetlen, mert körülötte folyik a nagytakarítás, ami nem hűsvétra, ahogy mondják neki, hanem temetésre szól. A *Válás* nőszereplője azért vet véget életének, akasztja fel magát, mert húsz év után férje válni akar tőle, mivel nincs, nem lehetett gyerekük. De ott érezzük a halál leheletét azokban a novellákban is, amelyekben senki sem hal meg

(*Melegpróba, Ajándék, Bontás, Rák, Infarktus*). Az „Én nem köllök” már ide, senkinek érzése, gondolata tér leggyakrabban vissza Hornyik György kötetének novelláiban. Az élet levegője, amit minden írásában igyekszik érzékeltetni, olykor úgy is, hogy lokalizál Újvidéket, Budiszavát, Gyöngyszigetet említ, de sokkal inkább úgy, hogy a legköznapibb eseteket választja témául, s ezeket sallangmentes, egyszerű nyelven tolmácsolja. Hornyik György azzal kíván hatni olvasójára, hogy nem talál ki semmit, ő csak leír. Legtöbb novellája így készül. Írójuk megelégszik a történetek valószínűségével. Csakhogy a pusztá leírás kevesebb a valóságnál. Amikor az irodalom valóság akar lenni, akkor kétszeres hátrányba kerül. Egyfelől nem érhet föl az élet hitelességéhez, mert természetesen hiányoznak belőle azok a részletek, amelyek az élet konstrukcióját teszik teljessé, meghatározóak. Másfelől, mert lemond saját eszközeiről, elsősorban a fikcióról, s ezzel erejét veszti. Ez az önfeladás éppen olyan veszedelmes, mint a túlcserélődő s ezáltal öncélúvá váló képzelet. A *Bontás* mindkét változatra mutat néhány példát. Az előbbiről már szóltam, jelezve, hogy a sablonokra történő redukció nem azonos a póre valósággal, ha a helyzetek alakulása, a mondatok sorjázása rendre egyazon képlet szerint történik, akkor nem lehet a novella az élet hiteles lenyomata. Kétségtelen tragikusságuk ellenére is közhelyhelyzetekként érzékeljük a novellákbéli szituációkat, közhelymondatokként a köznapiság modorában tetszelgő mondatokat. Az utóbb említett írói eljárásra, amikor a történet konstruáltsága válik zavaróvá, az *Infarktus* című novella lehet talán a legcáfolhatatlanabb bizonyíték. Az együtt élő, az összetartozó emberek egymás iránti közönyét kívánja példázni a történet, melyben a nő néhányszor jut infarktus előtti életveszélybe, miközben a férje újságot olvas, idős apja, aki különbn gyógyszerész volt (!), szenttelenül a kávéját szürcsöli, s mindketten lélekben már az esti film nézésére készülnek. Elképzelhető, hogy történt ilyesmi, irodalmi szövegben azonban ez a sarkított ábrázolás merő konstrukció, hihetetlen, s ezért nem szolgálhatja kellő módon s erővel a célt — a tézist: hová vezet az elidegenedés.

Nem olvashatatlanok Hornyik György negyedik kötetének írásai, csak érdektelenebbek, mint ahogy az író témái, szándéka, eszközei sugallják.

GEROLD László